

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГУ З МЕТОЮ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ

УДК 159.9:351.74

Н. Е. Мілорадова

Кожна держава зацікавлена у підтримці законності і правопорядку в країні, що може бути досягнуто завдяки чіткій та узгодженій роботі всього механізму управління державою. Зокрема, це стосується силових структур, які безпосередньо повинні забезпечити виконання цього завдання. Будь-які збої в їх діяльності одразу ж позначаються на якості функціонування всіх державних інститутів, що, у свою чергу, позначається на якості суспільного життя, шкодить іміджу цих структур і підриває довіру населення до них. Повною мірою це стосується і діяльності всіх підрозділів правоохоронних органів.

Діяльність фахівців багатьох професій пов'язана з впливом на них екстремальних чинників та здійснюється в умовах виникнення різних проблемних ситуацій. Правоохоронна діяльність належить до професій підвищеного ризику і характеризується одним із найбільш високих рівнів екстремальності та професійного стресу. Екстремальні ситуації в діяльності працівників правоохоронних органів виникають під впливом службових, кримінальних і побутових обставин, а також надзвичайних ситуацій природного, техногенного та біолого-соціального характеру. Ці питання у своїх дослідженнях розглядали такі науковці як: О. М. Столяренко, І. О. Котенев, В. П. Москалець, О. В. Тімченко, В. С. Медведєв, К. К. Платонов, Г. М. Зараковський та ін.

Майстерне і швидке реагування у ситуаціях підвищеного ризику потребує від фахівців високого рівню професіоналізму, однією зі складових якого є формування вмінь та навичок застосування методів психологічного впливу у професійній діяльності. Тому актуальність досліджень у цьому напрямку не викликає сумніву.

Останнім часом юридичні і психологічні аспекти застосування методів психологічного впливу досліджувалися в роботах О. Р. Ратінова, В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітько, В. В. Юстицького, В. Г. Андросюка, О. М. Столяренка, М. І. Єнікєєва, Ф. М. Сокирана, Є. Л. Доценко, Т. С. Кабаченко, Є. В. Сидоренка, Л. Б. Філонова та ін. Здійснювались спроби визначення і класифікації конкретних прийомів та методів психологічного впливу (М. І. Порубов, М. В. Костицький, Ю. В. Чуфаровський, М. П. Хайдуков, І. Є. Биховський, С. О. Гарькавець) і критеріїв їх допустимості (О. Р. Ратінов, Н. І. Єфімова, В. П. Бахін, В. І. Гончаренко, В. О. Коновалова, В. Г. Лукашевич, М. В. Салтевський та ін.).

Однак на шляху впровадження психологічного впливу у діяльність силових структур з'являються багато перешкод і підводних течій. Можливість застосування психологічного впливу за своїм змістом, формою відносин та структурною організацією є одним із суперечливих питань у криміналістиці, кримінальному процесі, юридичній і судовій психології, оскільки, з одного боку, використання таких методів повинно сприяти розкриттю злочинів, а з іншого – виникає спокуса переходу межі дозволеного при проведенні низки слідчих дій. Одним з основних предметів дискусії постає питання про межі допустимості та правомірне застосування тактичних прийомів, заснованих на психологічному впливові.

Крім того, формування навичок і вмінь стосовно допустимого застосування методів психологічного впливу у слідчій практиці також тісно пов'язано з такими питаннями як: управління професійною освітою та навчанням у межах спеціальних навчальних закладів; професійне становлення фахівців на різних етапах професіогенезу; психологічне супроводження професійної діяльності; особистісна самореалізація і самовдосконалення у межах професії; можливість кар'єрного зростання та необхідність особистісного співвідношення моральності, законності і допустимості в межах розслідування конкретної кримінальної справи тощо.

Тому існує потреба в теоретичному осмисленні й якісному оновленні системи професійної підготовки правоохоронців у вищих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ (МВС) України. Це обумовлено підвищенням уваги керівництва МВС України до проблем формування мотиваційного компонента особистості курсанта і набуття практичних навичок діяльності. Однак традиційно склалося, що в програмах навчання вищих навчальних закладів більше уваги приділяється теоретичному аспекту професійної підготовки, що є одним із гальмуючих чинників адаптації молодих фахівців на практиці. Такий підхід, на наш погляд, не задовольняє вимогам, які ставляться до особистості правоохоронця-професіонала в умовах реформування системи МВС. Тому об'єктами підвищеної уваги в межах програмного навчання молодих спеціалістів повинні стати шляхи набуття та формування навичок практичного застосування отриманих теоретичних знань. Одним із найбільш актуальних, перспективних і дієвих напрямків є використання тренінгових технологій у навчанні.

Мета статті полягає у виокремленні ролі тренінгових технологій для розвитку навичок застосування методів психологічного впливу в системі підготовки правоохоронців-професіоналів.

Під психологічними методами впливу на особистість у правоохоронній діяльності ми розуміємо засоби впливу на психіку правопорушника, потерпілого, свідка з метою спонукання їх до надання свідчень з приводу обставин правопорушення. Психологічний вплив – це здійснена у суспільних інтересах, активна цілеспрямована діяльність осіб, які розслідують злочин, спрямована на зміну параметрів психіки протидіючих учасників процесу з метою встановлення істини, об'єктивного, всебічного та повного розслідування злочину. Юридичній психології притаманний відокремлений розгляд методів, засобів, чинників, критеріїв допустимості психологічного впливу [5, с. 179]. Але на практиці психологічний вплив застосовується не у вигляді окремих прийомів, а в їхньому комплексі і взаємозв'язку, оскільки це підвищує надійність, результативність та ефективність психологічного впливу. Тому для

розвитку і формування навичок застосування методів допустимого психологічного впливу було б доцільним включити до навчальних програм підготовки майбутніх правоохоронців тренінгові технології. Цей метод надає можливість ефективно вирішувати завдання, пов'язані з розвитком навичок спілкування, самоконтролю та самопізнання, активізацією творчого потенціалу.

Термін “тренінг” (від англ. training) містить у собі багато значень: навчання, виховання, підготовка, тренування. Психологічний тренінг як метод активного соціально-психологічного навчання на сьогодні є одним із найбільш затребуваних і перспективних видів психологічної роботи в різних сферах діяльності. У вітчизняній психології склалася традиція поняттям “соціально-психологічний тренінг” називати ті види тренінгу, об'єктами впливу в яких є якості, властивості, уміння, здібності й установки, які виявляються в спілкуванні (М. Форверг) [6]. Так, С. Макшанов визначає психологічний тренінг як багатофункціональний метод навмисних змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного й особистісного буття людини [4]. У свою чергу, Ю. Ємельянов, називає тренінг групою методів розвитку здібностей та опанування будь-якого складного виду діяльності [3]. Інші вчені говорять про тренінг як спосіб перепрограмування присутньої в людині моделі керування поведінкою і діяльністю, як частину планової активності, спрямованої на збільшення обсягу професійних знань та вмінь персоналу або на модифікацію установок і соціальної поведінки персоналу способами, що збігаються з цілями та вимогами професійної діяльності.

У системі правоохоронних органів психологічний тренінг включається в систему психологічної (морально-психологічної, професійно-психологічної, психофізичної) підготовки працівників, спрямованої на формування різних психологічних властивостей і якостей працівників (Л. І. Мороз, С. І. Яковенко, В. І. Барко, В. О. Лефтеров, Л. М. Балабанова, В. М. Поздняков, Г. В. Попова, О. І. Шеламов та ін.), професійно-психологічних якостей (В. В. Міцкевич, В. А. Носков), правомірного психологічного впливу (В. І. Черненілов,

В. В. Юстицкий, О. Г. Шестаков), а також на вирішення конфліктних ситуацій (І. Б. Пономарьов, Б. П. Дербеньов, О. М. Олійник, В. П. Трубочкін) і діяльність в екстремальних умовах (Н. В. Андрєєв, Г. С. Човдирова, І. О. Котенєв та ін.).

Останнім часом у межах підготовки фахівців для правоохоронної діяльності активно розробляються програми і проводяться тематичні тренінги щодо вдосконалення: 1) управлінської та комунікативної компетентності керівників підрозділів органів внутрішніх справ (ОВС); 2) умінь ділового спілкування з різними категоріями громадян; 3) навичок переговорної діяльності при звільненні заручників; 4) спілкування в специфічному середовищі; 5) особистої професійної безпеки працівників ОВС; 6) впевненої поведінки в складних умовах; 7) формування особистого позитивного іміджу професіонала; 8) саморегуляції емоційних станів; 9) формування колективу; 10) формування груп для роботи з особовим складом в особливих умовах.

Використання психотренінгу в навчально-виховному процесі сприяє більш активному й якісному засвоєнню знань і набуттю практичних навичок; підвищенню мотивації до навчання та інтересу до предмету; адаптації курсантів до умов навчання в новому соціальному оточенні; вирішенню проблем особистісного характеру.

Для більш ефективного опанування навичок правомірного психологічного впливу в різних професійно-значущих ситуаціях ми пропонуємо введення тренінгу “Методи психологічного впливу: види, завдання, ефективність використання” у програму вивчення курсів “Юридична психологія”, “Психологія слідчої діяльності”, “Психологія допиту”, “Психологія злочинного світу”, “Психологія жертви” тощо.

Метою цього тренінгу є формування і розвиток у курсантів вищих навчальних закладів МВС та працівників ОВС психічної стійкості, професійної готовності до вирішення нестандартних ситуацій, отримання навичок правомірного психологічного впливу на учасників процесу розслідування злочинів.

Основними завданнями тренінгу “Методи психологічного впливу: види, завдання, ефективність використання” є:

1. Формування у курсантів і працівників органів та підрозділів внутрішніх справ професійно-психологічної установки на забезпечення особистої безпеки і безпеки колег при вирішенні професійно-значущих завдань.

2. Формування навичок застосування правомірних методів впливу з різними категоріями громадян та в різних слідчих ситуаціях.

3. Отримання практичних навичок правомірного психологічного впливу на осіб, які протидіють розслідуванню.

4. Практичне опанування працівниками ОВС тактико-психологічних прийомів впливу на злочинців різних категорій.

5. Поліпшення особистої і професійної комунікації працівників ОВС.

Основним методичним принципом проведення тренінгу “Методи психологічного впливу: види, завдання, ефективність використання” є зміна та трансформація характеру комунікативної діяльності курсантів і працівників ОВС через вплив на їх мотиваційну, інтелектуально-пізнавальну та поведінково-вольову сфери, за допомогою створення значущих, емоційно-забарвлених ситуацій для формування умов отримання чуттєво-практичного досвіду дозволу професійних і психологічних проблем.

Проведення тренінгів передбачається як у межах семінарських та практичних занять з курсантами вищих навчальних закладів МВС, так і в межах існуючої системи курсів підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників ОВС, які діють при навчальних закладах МВС України.

На тренінгу “Методи психологічного впливу: види, завдання, ефективність використання” розглядаються такі теми:

1. Комунікативна діяльність працівника правоохоронних органів: структура, особливості.

2. Психологічний вплив: поняття, структура, види, принципи.

3. Методи психологічного впливу у правоохоронній діяльності, основні підходи до їх класифікації.

4. Базові принципи використання методів психологічного впливу у правоохоронній діяльності.

5. Професійне спілкування працівників правоохоронних органів з різними категоріями громадян.

6. Характеристика злочинних форм поведінки.

7. Типологія злочинців. Психологічний вплив на злочинців різних категорій.

8. Правомірність психологічного впливу у правоохоронній діяльності.

9. Критерії допустимості методів психологічного впливу.

10. Психологічні особливості поведінки працівників при проведенні окремих слідчих дій: допит, очна ставка.

11. Конфлікти, що виникають у професійній діяльності. Рівні і стадії конфлікту, шляхи вирішення.

Залежно від рівня підготовленості працівників правоохоронних органів, часу, необхідності та побажань учасників, є можливими коректування у виборі тем, які виносяться на тренінг.

Проведення такого тренінгу є більш результативною і дієвою формою підготовки та перепідготовки фахівців для ОВС України.

При загальному визнанні психологічного впливу як одного з дієвих і вагомих засобів вирішення завдань розслідування злочинів відзначається розповсюдження застосування неправомірного психологічного впливу у професійній діяльності слідчого на фоні недостатнього рівня знань та вмінь працівників застосовувати засоби правомірного психологічного впливу. Недостатній рівень компетентності і професійна безпорадність частини працівників ОВС значно знижує результати й успішність розслідування злочинів. Таке положення обумовлено як незадовільним станом професійної підготовки, так і неопрацьованістю способів передавання досвіду застосування психологічного впливу. Це підіймає питання необхідності розробки, впровадження та застосування науково-обґрунтованих методів і способів такого впливу. Вирішення цієї проблеми, на наш погляд, полягає у формуванні

професійної культури особистості працівника, його морально-психологічній підготовці, опануванні психологічних знань, умінь та навичок застосування правомірного психологічного впливу як частини професійної майстерності фахівця.

Отже, ми вважаємо, що для більш ефективного впровадження в практичну діяльність слідчих правомірних, законних, допустимих і результативних методів впливу необхідно розробити систему стимулювання працівників, яка б була спрямована на формування зацікавленості у набутті передових знань, навичок та підвищенні особистої професійної майстерності. Для вирішення цієї проблеми необхідним є комплексний підхід: розробка нових і вдосконалення існуючих систем підготовки молодих фахівців, курсів підвищення кваліфікації; рішуче та мобільне введення в систему навчання нових перспективних тренінгів і тренувальних занять з формування комунікативних умінь та розвитку навичок застосування психологічного впливу.

Список використаної літератури

1. Бараненко, Б. І. Психологія оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / Б. І. Бараненко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 272 с.
2. Барко, В. І. Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / В. І. Барко, Ю. Б. Ірхін, Т. Р. Морозова, Д. Й. Никифорчук. – К. : РВЦ КНУВС, Друкарня МВС, 2007. – 96 с.
3. Емельянов, Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Ленинград, 1985. – 157 с.
4. Мілоралова, Н. Е. Методи психологічного впливу в процесі розслідування злочинів : навч. посіб. / Н. Е. Мілоралова, Л. М. Балабанова. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. – 72 с.
5. Прикладная юридическая психология : учеб. пособие для вузов / под ред. проф. А. М. Столяренко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 639 с.
6. Сидоренко, Е. В. Тренинг влияния и противостояния влиянию / Е. В. Сидоренко. – СПб. : РЕЧЬ, 2002. – 256 с.

7. Сокиран, Ф. М. Сучасні концепції психологічного впливу на досудовому слідстві : монографія / Ф. М. Сокиран. – К. : НАВСУ, Правник, 2002. – 172 с.

Рецензент: кандидат психологічних наук Волинець Н. В.